

Interpretacija i metodički pristup pripovijetci *Priča o tome kako je moj gradić potonuo* Nikole Šopa

Dean Slavić¹

Članak govori o bibliografskim podacima, protagonistu i antagonistu, naravi fantastike i mogućem povijesnom surječju, odnosno intertekstualnom izvoru; na kraju se predlažu metodičke mogućnosti. Središte teksta bivaju dokazi i protudokazi uporabe motiva iz enciklika *Mit brenneder Sorge* i *Divini Redemptoris*. Hipotezu o enciklikama kao prototekstu za Šopovu pripovijest nije moguće nedvojbeno dokazati, ali pretpostavku ipak podupiru brojni motivi koji su zajednički ispitivanim tekstovima.

Ključne riječi: protagonist, antagonist, enciklike kao prototekst, fantastika, metodičke mogućnosti.

1. Uvod

Članak elaborira hipotezu prema kojoj je u Šopovoj pripovijetci djelatna intertekstualna postupak koji rabi dvije glasovite enciklike iz godine 1937.: *S gorućom skrbi* i *Božanski Otkupitelj*. U postupku se rabe osnovne metode književne raščlambe i usporedbe te naratološke interpretacije fantastike. Da bi se hipoteza dokazala, potrebno je najprije uputiti na bibliografske podatke (dio 1.) te iznijeti osnove interpretacije koja će odrediti obilježja antagonista (2.), protagonista (3.) i pratećih likova (4.). Budući da je u Šopa riječ o fantastici koja upada i zapravo ruši prijašnji sustav, analizirana su obilježja ove vrste fantastike (5.). Protumačena je i ideologija (6.), koja bitno određuje dva pogibeljna totalitarna sustava. Dio 7. donosi usporedni prikaz, raščlambu i diskusiju

¹ prof. dr. sc. Dean Slavić, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Odsjek za kroatistiku, Ivana Lučića 3, 10000 Zagreb, Hrvatska. E-pošta: dean.slavic@gmail.com.

motiva iz pripovijetke, dviju enciklika i Stepinčeve okružnice. Dio 8. propituje motive iz Šopove pripovijetke *Priča o lakat-bradi i pedalj mužu* koja bi mogla aludirati na diktatora Hitlera. Dio o metodičkim mogućnostima prije svega predlaže pripovijetku kao obveznu srednjoškolsku lekturu, a onda, povezano s prethodnom interpretacijom, tumači metode, oblike i sustave kojima bi se djelo moglo interpretirati u srednjoj školi.

2. Bibliografski podatci

Pripovijetka je prvi put objavljena u Beogradu u časopisu „XX. Vek“, u broju za svibanj godine 1938. na str. 24.–30. Šop o pripovijetci vjerojatno govori u pismu Divni Denkočić, od 29. svibnja 1938. Naslovljenici kaže da se „hrđavo“ osjeća nakon njezina odlaska, a to da utječe i na zdravlje. „Možda sam se baš zbog takvog raspoloženja bacio na pisanje priča. Jedna od tih je, kao što znate, izišla u „XX. veku“. U idućem broju izići će druga. Jako me znatiželja spopada šta ćete Vi na to reći.“ (Šop 2003, 328).

Iste godine doista je objavljena i *Priča o presahlnom jezeru*, a 1939. pojavila se *Priča o lakat-bradi i pedalj-mužu*. Pripovijetke su ušle u knjigu *Tajanstvena prela*, objavljenu u Zagrebu godine 1943., gdje je *Priča o lakat-bradi i pedalj mužu* dobila naslov *Palčić Ijo*.

3. Antagonist: *Muscus soporifer* – mahovina zaborava

Antagonist Šopove pripovijetke nije ljudsko biće, nego pojava koja krši zakone kemije i biologije te je biljnoga podrijetla. Stoga je nešto složenije karakterizirati ovo biće glede morala, koji, usprkos svim dvojbama koje nameću filozofski i ideološki sustavi, ipak biva najjasnija razlika između junaka i protujunaka. „Tu se emocionalni odnos prema junaku (simpatije ili odbijanje) razrađuje na moralnoj osnovi.“ (Tomaševski, 1998, 37). Evo još jednostavnije definicije: „On ili ona obično predstavljaju negativne osobine, dok protagonist predstavlja pozitivne vrijednosti.“ (Bulman, 2007, 17).

Pripovijetka je složena glede ovoga elementa jer sve podatke dobivamo od pripovjedača koji uvelike sudjeluje u događajima, a ujedno je i glavni lik. Vjerujemo li njegovim iskazima, a on ne otvara vrata sumnji, najgore je obilježje mahovine u tome što predstavlja smrtnu opasnost (9). Pojava je također karakterizirana kao strašna i smrtonosna (10) i ona od mjesta događaja čini groblje živih (13). Njezina uspavljivost (10), znači to što ljude u gradu čini pospanima

i neaktivnima, djeluje kao inačica smrti. Na istom mjestu su istaknuti zaborav i zaostalost koju mahovina uzrokuje. Pripovjedač također kaže: „Najgore je živjeti, a već biti mrtav“ (13). Moramo se prisjetiti Brooksove interpretacije ključne teme Eliotove *Puste zemlje*. Pogriješan život koji je životarenje biva gorim od smrti (usp. Brooks, 1965, 137). Suprotno će tome žrtvena smrt biti živodajna; mislim na *Pustu zemlju*.

Pripovjedača Šopove umjetnine čudi što ljudi najprije strpljivo podnose tu mahovinu, zapravo ne čine ništa da ju zaustave. Posebno jezivo izgleda što se djeca s njome igraju: stanovnici grada podnose tu pojavu s najvećim mirom i strpljenjem; djeca prave od nje svoje male snove (8). Zbog mahovine mladići igraju beskorisne igre, dok ih njihove djevojke čekaju – kako kaže pripovjedač – ženici su ih mimoišli.

Mahovina će uskoro, preobražena u korov, i zarobljavati ljude. Poglavitio je u ovom smislu naglašen načelnik koji nije u prvom razgovoru s pripovjedačem vjerovao u njezinu opasnost: „Načelnik je još sjedio zavaljen u naslonjaču, ali tako stegnut za nj pipcima korova, da se nije mogao ni maći“. (14)

Kako ljudski antagonisti u književnim djelima redovito teže prisvajanju onoga što im ne pripada, tako se i mahovina zaborava širi. Ona buja, najprije je tanak pokrov, onda je do koljena ljudima, na kraju dopire skoro do ramena (18). Još je gora njezina mogućnost koja djeluje nakon preobrazbe:

„...dovoljan je samo jedan pljusak pa da iz ovog sjemena što sipi po vašim ulicama i domovima bukne crno i žilavo korijenje i trnje u koje ćete obrasti i vi i cijeli gradić. Jeste li čuli?“ (11).

Zanimljiva je i činjenica da mahovina ne utječe samo na prostor, nego kao da prisvaja i vrijeme:

„...sve su kazaljke stale (8); uvijek zakašnjavamo“ – kaže stari urar. Ovaj lik dapače vraća kazaljke na velikom satu pred djevojkama; kao da se vrijeme vraća, a djevojke su od toga poludjele (18).

Motivi prolaska vremena, zatim odnosi čovjeka, Apsoluta i vremenskoga tijeka uvijek su zanimali Šopa. Noćne odrednice prevladavaju u pjesmama prvoga razdoblja, pa kazivač redovito dočekuje Isusa u okružju noćnih i tamnih motiva. Rečeno korespondira s tamom koja se širi *Pričom o tome kako je moj gradić potonuo*. Upravo godine 1939. izlazi knjiga *Od ranih do kasnih pijetlova*, s pjesmom *Uspavanka časovničaru moga gradića*, u kojoj čitamo izraz „O kazaljku zape vrijeme“. Pjesma nije objavljena u knjizi *Za kasnim stolom* u 1943., možda i

zbog srbizma u naslovu. U drugom razdoblju Šopova pjesništva prevladavaju različite dvojnosti vremena, pa možemo podsjetiti na stihove iz *Kućica u svemiru*:

„Eto, sad pogledajte kakva je to sprava. // Kutija u koju se tobože lije vrijeme, / kome su sati unaprijed zabilježeni na / okrugloj pločici od stakla. // Ne, nije se pomaklo vrijeme, ako se kazaljka makla.//Eh, prisutnici moji, nju pomiče unutarnje / neko pero.// A vrijeme stoji, vrijeme pokraj sata huji, / ruši, odnosi, /stvara“ (194).

Nesklad stvarnoga prolaska vremena i privida bit će u *Priči o tome kako je moj gradić potonuo* ostvaren u usudu djevojaka. Urar pred njima tobože vraća vrijeme okrećući kazaljke unatrag što stvara apsurdan i tragikomičan prizor. Gledajući se u zrcalo, djevojke vjeruju da im se vratila mladost, pa mahovina ustvari nameće lažnu sliku svijeta.

Treće Šopovo doba donijet će sklad dvaju vremena što je vidljivo u LXIV dijelu *Nedohoda*, gdje je susret vremena i vječnosti ujedno susret Zemnika i Nedohoda. Nešto slično nalazimo i u poemi *Na vrhu kugle*.

Vratimo li se pripovijetci koju tumačimo, vidjet ćemo da mahovina također uklanja zvukove što će biti važnim u odredbi njezinoga prenesenoga značenja. Evo kako govori pripovjedač: "...primietim da mi koraci ne odjekuju:" (7). Onda spominje da vlada strašna tišina (7). Urar će kazati da jedva govori (9), a načelnik mumlja nešto nerazumljivo (15). Ovdje kao da imamo aluziju na zabranu slobodnoga govora i slobodnoga izraza misli.

Raspored svjetla i tame često u književnosti određuje protagonista i antagonista. Ni ovdje nije drugačije, pa je mahovina tamna i zelena prašina koja smeta ljudima. Naglašena je njezina teška mrka boja, zatim je ona označena kao nešto meko i tamnozeleno (7). Ona ipak ima, pomalo paradoksalno, i obilježje nevidljivosti jer prozirno, ali gusto rominja nad čitavim gradićem (6). Riječ je o tome da je mahovina nevidljiva na početku svoje raširbe, dok još nije prerasla u korijenje koje zarobljava.

Mahovina je konačno krivo tumačena, i to od učenjaka koji govore da je to mješavina prašine i uvele trave (9), i prema njima nije opasna.

Naravno da fantastika vabi na tumačenje prenesenoga značenja, ili alegorije, a ovome će biti posvećen dio koji će govoriti u mogućnosti interpretacije u povijesnom surječju, znači da moramo uporabiti historizam. Budući da ovakva interpretacija bitno utječe ne samo na tumačenja antagonista i protagonista, nego i na druge likove, bit će najprije prikazana njihova opća obilježja.

4. Protagonist

Kako smo rekli, narator je i glavni lik u zbivanju, pa bi prema Genettu bio autodijegetični pripovjedač (usp. Biti, 1997, 320). Nema naznaka prema kojima bi riječ bila o nepouzdanom pripovjedaču (Baldic, 2001, 167). Kazivač dapače iznosi i podatke neugodne za sebe samoga jer ga je svjetina izrugala i istjerala iz grada. Rečeno ne isključuje mogućnost propitivanja ovoga naratora. Mislim reći da govori kako ne mrzi grad, no ipak plamti osvetom (14). Grad naziva svojim, ali ne u smislu posjedništva. Stalo mu je do njegove budućnosti, pa i nakon što je iz njega prvi put protjeran pripovjedač sanja svoj grad i u snu ga gradi (12). Ovim je obilježjem gradnje u izravnoj suprotnosti prema mahovini koja upropaštava grad.

Kad pripovjedač dolazi prvi put u grad, ljudi ga ne prepoznaju, ali on to i ne želi. Ubrzo izaziva sukobe s građanima, najprije s urarom, onda dolazi do napeta razgovora s načelnikom, a konačno upada svjetina. Ona je čula što narator govori, pa će ga opkoliti, posjesti na magarca, izrugati i protjerati. Pripovjedač se ne slaže ni sa znanstvenicima, učenjacima kako se u tekstu kaže. Kako je već naglašeno, oni u mahovini ne vide ništa opasno. Narator međutim očito posjeduje znanje, a vjerodostojnost informacija mu je pojačana i latinskim nazivom biljke koju imenuje: „To je sjeme jedne čudne biljke kojoj je ime zabilježeno u jednoj prastaraj knjizi znanja. Ta biljka se zove *Muscus soporifer*“ (10). Mahovina znači nije nova pojava na apsolutnoj razini, ona je nova u vremenu i prostoru koji prikazuje pripovijetka. Suprotstaviti joj se može samo onaj koji dobro poznaje staro znanje, a to znači uz ostalo tradiciju ili predaju.

Uskoro će slijediti još detaljnije i važnije obavijesti jer će iz sjemena te biljke buknuti crno i žilavo korijenje u koje će obrasti čitav gradić i očito stanovnici (11). Gomila koja je čula ove informacije proglasila ih je lažnima i protjerala pripovjedača iz grada. Njegova će se dijagnoza i predviđanja pokazati točnima kad se bude drugi put vraćao u mjesto. U međuvremenu će kazivač dokazati da poznaje i putove oko grada, točnije vodio je namjernike poznatim stazama i pokazivao im plićake preko bučnih i smrtonosnih rijeka (12). Napomenut ćemo da je mahovina smrtonosna, a kazivač čuva one koje vodi preko smrtonosnih rijeka. Narator je očito i skroman čovjek jer nije zazirao od timarenja konja. Vraća se u grad jer ne može mrziti. No, prvi put ga je vodila ljubav (12), a drugi put, već smo rekli, ipak plamti osvetom (14).

Na ovom mjestu moramo uputiti na najočitiji biblizam, naime u tom drugom dolasku vratar dočekuje pripovjedača i zove ga našim nesuđenim spasi-

teljem (12). Nalazimo i sličnosti i razlike u odnosu na središnju osobu Svetoga pisma prema kršćanskomu tumačenju. Sličnost pripovjedača s Kristom u želji je da spasi svoj gradić, također, vodi ga ljubav, kako je sâm bio rekao. Krist je međutim u zemaljskom životu i ljudskom obličju kao čovjek boravio među ljudima samo jednom, a pripovjedač dolazi dva puta. S druge strane, kako je Krist obećao drugi dolazak, tako i pripovjedač govori da će doći opet, a njemu bi to bio treći dolazak. Tada bi donio i rosnoga pijetla koji bi očitio morao konačno spasiti grad. Krist prema Bibliji neće drugi put doći radi osвете, no ipak će suditi. Možemo dodati i činjenicu da bi se Šopova pripovijetka mogla oslanjati i na Ivanovo evanđelje gdje Krist boravi u Jeruzalemu tijekom triju pashi. Motiv magarca također je elaboriran i promijenjen u odnosu na prikaz iz evanđelja. Pripovjedač na njemu izlazi iz grada i to protiv svoje volje te dobro izruga. Krist na magarcu ulazi, slavljen je i stiže u Jeruzalem prema svojoj volji.

Krist je bio u sukobu sa zemaljskim vlastima, pa je i Heroda Antipu nazvao lisicom u dijelu iz Luke (13, 32). Tada mu je poručio i o svojoj misiji u kojoj izgoni zle duhove i ozdravlja. Pripovjedač Šopove pripovijetke ironično govori o načelniku:

„Ne ću ti zaboraviti, što si pustio, da presahne naš vodopad, koji je svojom ljepotom hranio ove siromašne stanovnike. Sada se smiri zauvijek u toj mekanoj mahovini. Lijepo ti stoji njezina zelena odjeća. Baš je prikladna za proljetnu šetnju“. (15).

Skrb za siromahe nov je motiv koji upućuje na evanđelje, a posebno opet na Luku. Naratorovo neslaganje s učenicima moglo bi biti slično Kristovim sukobima s pismoznancima i farizejima. Kako je Isus prema evanđeljima redovito izlazio kao dobitnik, tako i pripovjedač pokazuje da je u znanju nadmoćan svojim protivnicima. Naime, sve što je rekao o mahovini tijekom prvog boravka u gradu, uskoro se ostvarilo.

Pripovjedač je suprotno tomu sućutan prema slabim djevojkama, koje su ostale bez ženika, također zbog utjecaja mahovine na mladiće u gradu. Prizor u kojem urar pred njima tobože vraća vrijeme, i to tako što vraća kazaljke na satu, biva minijatura u kojoj se tragika i komika, bol i ludost uvjerljivo stapaju:

„– Pa zar ne razumiješ? odvrati pratilac mirno. On obrće kazaljke naopako, da vrati izgubljeno vrijeme i mladost ovim siedim djevojkama. Tako radi svaki dan. I čvrsto u to vjeruje, kao i te djevojke.

Taj žalosni prizor toliko me dirnuo, da više nisam mogao izdržati. Još sam, na svoju nesreću, spazio kako svaka od njih krišom vadi ogledalo i smiješi se na vraćenu mladost“. (18).

Korisno je ovdje podsjetiti na vještinu kojom Šop rukuje motivima sućuti u još jednoj prvorazrednoj naraciji iz knjige *Tajanstvena prela*. Mislim na *Kako sam odpratio vola Rudonju*, u kojoj pripovjedač Sutonko tješi vola koji mora umrijeti. Narator razumije životinjski jezik i uvjerava vola kako je njegova smrt spas za djevojku koja bi morala umrijeti, i to upravo pred dan svojega vjenčanja. Franjevački imenovana sestra Smrt dolazi volu u liku čovjeka zasukanih rukava koji u ruci drži nož.

Prethodni primjer pokazuje koliko su životinje bitan element u Šopovoj umjetnosti. Pijetla kojega obećava pripovjedač, i koji bi mogao pomoći gradu, moguće je isto tako tumačiti iz surječja Šopova opusa. Životinja se javlja već u prvoj zbirci *Pjesme siromašnog sina* gdje se našla u naslovima triju pjesama. Pijetli imaju tajanstvene moći u *Panegiriku pijetlima* iz zbirke *Isus i moja sjena*, kad podsjećaju na Petrov i Kristov martirij. Poslije ćemo čitati i ove stihove:

„Kad mrtvi dragan dođe, pun osvete / na leden-vrancu svom, / pod prozorom nevjernice nanišani i – / vaš glas otpirne i konja i konjanika“.

Uskoro će postati još jasnijom projekcijom pjesnikove osobnosti, koja opet ima posebnu moć:

„Vi plemeniti dusi, kraljevi poraženi, / Sa prijestoljem od uličnog smetlja i razbijenog stakla, / Vječni čuvari zalutalih kuća i noći, / Pijanci, do ludila pijani od rose (...) Vi, mudraci, koje još nije priznalo čovječanstvo. (...) Krilati čarobnjaci, vladari sviju slutnja“ (usp. *Isus i moja sjena*, 15–16).

U zbirci *Od ranih do kasnih pijetlova*, i upravo u pjesmi *Ostani, Isuse*, čitamo: „Neka na putu ne bude nikada više tama / Vječnu zoru neka pjevaju pijetli“ (27).

Pjesma *Mladić bdije kraj mrtva pijetla* već motivom bdijenja podsjeća na Krista koji traži od apostola da s njim bdiju (Mt 26, 41–46).

U dramatiziranoj poemi *Noć posljednjih zanatlija*, iz knjige *Od ranih od kasnih pijetlova*, ovo je biće približeno Kristu, i to prema motivu žrtve: „Odrubismo mu glavu, / da ne prene zoru, da ne budi javu. Ipak, čitamo i sljedeće: Ali gle, u oku mu ukočenom / svanuće se već rumeni.“ (90)

Poema iz drugoga razdoblja *Svemirski prizor s pijetlom* (1963.) seli ovaj simbol u svemirske visine, u postupku koji ima dodira s uznesenjem.

Pijetao biva u Nikole Šopa nekom vrstom anđela, koji je blizak Kristu, i može naviještati kraj tamne noći, očito i kraj tamna korova uzrokovana mahovinom zaborava. On bi mogao svojim krikom razbiti gluhi, nametnutu tišinu koju je uspostavila mahovina zaborava.

Dodat ću da protagonist ima neka obilježja žrtvenoga jarca u Girardovom smislu, osobito do, uključivo, izгона iz grada (usp. Girard 1986, 24–25). Podsjetit ću da prema Girardu i Krist pripada ovakvim likovima. U Šopovoj naraciji biva očita pogibelj koja se širi i zahvaća sve stanovnike, pojedinac narator nije izravno optužen da on uzrokuje zlo, no njegovo tumačenje i upozori bivaju proglašeni lažima. On biva obilježenim i onda protjeranim. Za razliku od Girardova sustava, Šopov se pripovjedač poslije vraća.

5. Prateći likovi

Ove je likove moguće podijeliti glede strane koju zauzimaju u sukobu antagonista i protagonista. Na stranu mahovine zaborava, iako možda nesvjesno, staju prije svega znanstvenici, učenjaci kako kaže pripovjedač. Oni ne vide kakva pogibao prijeti gradu, pa govore o mješavini prašine i uvele trave koju vjetar nosi iz ruševina stare kule. Svojim izvješćem lažno umiruju stanovnike grada i zapravo potiču ili opravdavaju njihovu neaktivnost. Ovdje je upozoreno i na činjenicu da učenost, pa ni znanost, nije imuna na službu zlu.

Već sam rekao da bi učenjaci u biblijskoj perspektivi mogli predstavljati pismoznance i farizeje. U tom bi ključu Pilat ili Herod Antipa bio gradski načelnik. U prvom dolasku pripovjedača on se čudi nazivu uspavljive mahovine. Zapravo je lijen i uspavan, pa biva izvorom dramske ironije jer ne zna ni što govori ni što čini, i ne zna u kakvu je položaju on sâm. Kad ga pripovjedač opominje podatecima o korovu koji će se proširiti iz kobna sjemena, upada svjetina. Načelnik je u drugom dolasku posve zarobljen mahovinom, kako je to pripovjedač i predvidio za prvoga boravka u gradu.

Svjetina bi mogla biti bliska mnoštvu iz evanđelja, poglavito u Matejevu prikazu. Ljudi su, začudo, postali vrlo djelatni kad je trebalo otjerati pripovjedača. Stavili su ga na magari, izrugali i prognali iz grada.

U vlasti mahovine su i gradski mladići, koji igraju beskorisne igre, umjesto da misle na svoje nevjeste. Oni i ne opažaju podmuklu mahovinu koja će ih uskoro posve zatrpati (16).

Urar se javlja na početku, drži u ruci sat kojemu su kazaljke obletjele kružnicu i pale na šest. Znači da je mahovina utjecala i na poimanje vremena. Uskoro

će mu pripovjedač kriknuti u uho istinu o mahovini, i sat će mu pasti iz ruku. U drugom dolasku taj urar kraj djevojaka vrti kazaljke unazad kako bi one mislile da vrijeme nije prošlo. Postupak pri kojem gradski urar tobože vraća pred njima vrijeme služeći se kazaljka biva, kako je već rečeno, i komičan i tragičan. Ali, u njemu djeluje i moćan apsurd. Opsjena u kojoj urar vara djevojke, i možda sebe samoga, kao da ima nešto s lažima kojima mediji katkad obmanjuju naivnu javnost, poglavito u neslobodnim i totalitarnim društvima. Slika koju djevojke vide u zrcalima nije stvarnost. S tim smo nesuđenim nevjestama došli do osoba s kojima je pripovjedač posebno povezan jer prema njima osjeća sućut. Pripovjedač ih žali, a one su žrtve opsjene kojoj je prvi uzročnik mahovina, a prijenosnik laži biva urar. Djevojke su slične i opsjednutim ljudima iz evanđelja.

Stradao je i gradski glasonoša prema kojem se uhvatila kora. Ovaj lik biva bitnim jer pokazuje što čini mahovina, odnosno korijenje koje se iz nje izleglo. Ona od svih ljudi pravi bića slična sebi. Time se približavamo naravi misli i sustava koji bi mahovina mogla u prenesenu ključu predstavljati. Naime, u pravom totalitarizmu svi moraju biti isti i nalik prvotnomu uzoru koji silom nameće sebe i svoje te zapravo širi sebe samoga.

Stari vratar biva pripovjedaču vodič kroz grad. On bugari, skuplja milostinju od gostiju i time hrani preživjele stanovnike. Vrtar ima četuricu, nudi piće i kaže naratoru da ne bi živ prolazio kroz grad bez toga. U obzoru ovoga motiva s pićem, vratar vjerojatno također ima određena kristoidna obilježja pri čemu mislim na izvor žive vode iz Ivanova evanđelja. S druge strane može biti blizak i Šimunu Cirencu. Možda podsjeća i na Kristovu izreku prema kojoj je on vrata ovcama (Iv 1, 1–10). Ova će osoba odvesti pripovjedača do načelnika, pa do djevojaka, onda će mu pokazati i glasonošu, konačno će doći i do pijetlova koji su skamenjeni. Mahovina će im tada dopirati skoro do ramena. Pripovijetka naglo završava: pripovjedač obećava da će dovesti mladoga i rosnoga pijetla.

6. Fantastika

Sve novi i novi likovi koji ulaze u naraciju obilježje su fantastike koja upada. Ona uvodi kaos u svakodnevni svijet i ukida sigurnost junaka. Ukratko ćemo iznijeti njezina ključna obilježja: 1) upad fantastike često je depatetiziran, 2) glavni je lik prikazan osamljenikom, 3) opisi su pojačani jer se fantastično mora učiniti razvidnim za čitatelja, 4) u razvoju pripovijesti stalno se javljaju

novi likovi, vjerojatno zato što se tako održava pozornost čitatelja (usp. Mendlesohn, 2008, 119, 123, xxii, xxii.). U Šopovoj pripovijetki upad fantastike biva depatetiziran na ovaj način: „Pred očima mi puče nevjerojatan prizor: Svi trgovčiči u dućanima stalno su zamahivali krpama oko izloženih stvari, kao da gone muhe.“ Muhe djeluju kao sredstvo depatetizacije, a i postupak trgovčiča koji zamahuju, pa i sama umanjenica u njihovu imenovanju, također djeluju humorno (8). Glavni lik dolazi sâm prvi put u grad, a ni poslije nije prikazano da je imao prijatelja, zapravo mu je najbliži vratar koji ga vodi pri drugom dolasku. Pojačani su opisi vidljivi u nizu pojedinosti, pa starac guli zelenu obraslinu s čibuka (8); gosti u gostionici su srući kavu otpuhivali zelenu mahovinu sa stola (8); pijetlima su grla promukla od prašine (9); magare su bocnuli čakljom u bok (9).

Petzold bi također mogao biti donekle korisnim u tumačenju Šopove fantastične pripovijetke. Njemački autor dijeli odnos fantastike i stvarnosti na četiri načina: subverzivni, alternativni, deziderativni i aplikativni (Petzold 1996, 68). Subverzivni način prikazuje svijet normalnim ili realističkim sve dok njegovu mirnu površinu ne zamuti neki neobičan i neobjašnjiv događaj. Autor spominje Poea i Kafku (73). Alternativni način donosi svjetove koji bi bili moguća alternativa postojećoj stvarnosti, što je povezano s „tehnološkim napretkom i ljudskom naravi“ (73). Deziderativni način govori o žudnji za vječnom mladosti, snagom i moći ili za dobrohotno uređenim svemirom (74). Konačno, aplikativni način predmnijeva „svojevrsni paralelizam između primarnoga i sekundarnoga svijeta“ (74), a Petzold spominje Orwellovu distopiju *Životinjska farma*, ali i Tolkienova *Gospodara prstenova*.

Prikazom prodora smrtonosne mahovine, Šop je očito na području subverzivne fantastike. S druge je strane njegova pripovijetka alegorija koja vrlo vjerojatno aludira na dva opasna totalitarizma iz prve polovice XX. stoljeća, pa je u tom obzoru riječ i o aplikativnoj fantastici.

Neobično širenje trnja s pipcima, koje obuhvaća cijeli grad, biva slično i trnju koje je izraslo oko dvorca u bajci o Trnoružici. U toj naraciji također dolazi osoba koja spašava, ali su razlike u odnosu na Šopa bitne. Šopov spasitelj stiže prvi put dok trnje još nije trnje, nego je tek mahovina. Dolazi međutim i drugi put, kad je situacija puno dramatičnija. Konačno, obećava i treći dolazak.

Korisno je spomenuti i činjenicu da je Šop objavio svoju pripovijetku prije nego što je Borges godine 1945. publicirao *Alepha*. Šopov je tekst sastavljen

od upravo isklesanih rečenica, s pravom mjerom dužine i obavijesti u svakoj sintaktičkoj cjelini. Fantastične motive prikazuje, a da se nad njima ne iščuđava. Pripovijetka ih upravo pomno prezentira slijedeći uzor najbolje realistične proze. Konačno imamo i pripovjedača u prvom licu. Sve rečeno čini Šopa iz ove pripovijetke prethodnikom Borgesu, iako se dva velika pisca nisu međusobno čitala. Šop naravno uvelike prethodi i hrvatskim borgesovcima, odnosno fantastičarima. Distancirani, kratki i točni prikazi nadnaravnih motiva, suptilne i nerijetko teško uhvatljive aluzije na povijesnu stvarnost i sućut bez sentimentalnosti elementi su nazočni u ranom Čuiću i Pavličiću.

7. Ideologija

Mahovina zaborava ima nekoliko obilježja koje ju približavaju dvama totalitarizmima razvijenim u prvoj polovici XX. stoljeća. Prije svega ona se nezastavljivo širi, zatim pipcima svojega korova zarobljava, onda svodi sve oblike na sebe samu, uklanja zvukove, konačno biva smrtonosna. Evo kako Schwartzmantel prikazuje slične pojave u komunističkoj teoriji: „Glede upita identiteta, očekivalo se da će ljudska bića napustiti druge izvore svojega identiteta kakvi su religija i nacionalna pripadnost, a umjesto toga će trijumfirati odanost stališu, kao dio univerzalne pripadnosti, gdje će se pojedinačni identiteti izgubiti.“ (Schwartzmantel, 1998, 100, prijevod D.S.). Autor je zatim naveo dio iz *Manifesta komunističke partije*, o napuštanju nacionalnih književnosti.

Schwartzmantel ovako vidi fašističku praksu: „Na primjer su njemački fašisti podupirali zamisao proširene Pučke zajednice / Volksgemeinschaft/: rasno određene, autoritativne ili totalitarne zajednice koja je svoje jedinstvo postizala uništenjem svih koji nisu bili arijevske krvi – Židova, boljševika, Roma itd.“ (Schwartzmantel, 1998, 127).

Situacija u Šopovu gradu, povezana sa smrtonosnom mahovinom zaborava, ima još jedno obilježje koje cijeli sustav približava totalitarnim društvima. Naime, stanovnici koji su u pogibli nisu toga svjesni i vjeruju da mahovina ne nosi zlo. Dapače su za volju obrane svoje slike svijeta spremni počinuti nasilje nad čovjekom koji misli drugačije, i zapravo ih je voljan spasiti. Hawkes u svojoj *Ideologiji* očitito vidi bitnom ovu pogrješnu sliku koju nameće politički ili ideološki sustav. Odmah nakon uvoda naime slijedi poglavlje *Izvori pogrješne svijesti*, *The Sources of False Consciousness* (Hawkes, 1996, 13–21). Autor tu navodi i tumači uz ostalo Aristotelovu *Politiku*, pa ističe situacije u kojima

novac postaje sebi svrhom. Spomenut je i Izaija koji osuđuje pravljenje idola jer su oni iskrivljena i bogohulna slika Božja. Zanimljiv je i Baconov prikaz izvora pogrješnih zamisli iz djela *Novum Organon* (1620.). Društvene konvencije, osobna nagnuća i pogrješna uporaba riječi kojima predstavljamo stvarnost bivaju izvori pogrješne svijesti unutar samoga čovjeka. Četvrti se izvor međutim nalazi u zatvorenim filozofskim sustavima koji silom nameću empirijski provjerljivoj stvarnosti svoje uzorke (Hawkes, 1996, 31).

U gradiću iz Šopove pripovijetke kao izvor krive svijesti djeluju društvene konvencije na očitoj razini. Sama mahovina zaborava biva vrlo bliska ideološkomu sustavu koji nameće svoju sliku svijeta. Naime, dio je njezina imena koji se odnosi na zaborav znakovit. Da bi se nešto moglo nametnuti, ono prijašnje, iako je vrijedno, valja zaboraviti. Zanimljivo je stoga da se protagonist dobro sjeća prastare knjige znanja, u kojoj se nalaze informacije upravo o zlokojnoj mahovini zaborava. Vratit ćemo se i nesretnim djevojkama koje gledaju u zrcala nakon što je urar tobože vratio vrijeme. Ono što nesretne osobe vide nije prava stvarnost, nego nametnuta lažna slika. U tom su smislu one i bitne jer dobro predstavljaju sve promidžbom zavarane osobe.

Ako Šopova pripovijetka doista upozorava na zločudan rast dvaju totalitarizama, valja podsjetiti na djelo iz hrvatske književnosti koje govori o padu barem jednoga od njih. Mile Budak objavio je godine 1944. roman *Gospodin Tome*. Protagonist u doba habsburške monarhije pripovijeda o svojem volu Zekonji, koji se prejeo djeteline i krumpira, a zatim je zašao i u „ditelinu trećakinju“. Pasao je dok je mogao, onda se izvalio i crknuo. Kad je policija čula ovu naraciju, shvatila ju je kao alegoriju na mogući raspad Carstva. Gospodin Tome će zbog ovoga biti praktično izbačen iz službe, točnije ponudit će mu drugo mjesto, što on ne će prihvatiti. Očito je da središnja inteligencija u paraboli govori o Trećem Reichu, koji se odveć proširio i na kraju će umrijeti. Naravno da se parabola može širiti i na druge sustave i države.

8. Pripovijetka i povijesni kontekst

Ne treba biti veliki Heideggerov poklonik pa znati da nema književnosti u kojoj ne bi bilo tragova vremena u kojem nastaje. Čujmo Donata koji piše o Šopovim pripovijetkama: „Pejzaž riječi smješten je u arhetipski prostor koji povijest nije mimoišla, nego se tako naravno u nj naselila i sada se čini da je ondje odvajkada.“ (Donat, 1997, 224). Gradić u kojem se događaji u pripovijetki

zbivaju ima naravno nešto od Šopova rodnoga Jajca, na što upućuju ruševine one stare kule, s koje prema krivu mišljenju tzv. učenjaka dopire pogibeljna mahovina. Jajce je kao stari kraljevski grad bogato poviješću; podsjetit ću tek na Jajačku banovinu, koju je uspostavio Matija Korvin 1463., u godini nacionalne katastrofe s padom staroga bosanskoga kraljevstva. Sâm grad Jajce potonuo je, pao pod Turke tek 1528. Mislio sam ovime reći da je Šop mogao biti svjestan povijesti i teških borbi svojega hrvatskoga naroda za opstanak na ovim prostorima. Borbe su naravno trajale, i još traju, i nakon pjesnikove smrti. U tom bi smislu i tumačenja novim kontekstom bila drugačija, no to nije predmet ovoga članka.

Šopova je književnost živo zainteresirana za aktualne događaje, ali im umije dati i nadvremenski pečat, a dovoljno je sjetiti se pjesme *Isus čita novine*. Kad godine 1961. objavljuje dramsku poemu *Pompejanska balada*, Šop izražava onda moćan osjećaj straha od nuklearne kataklizme, ali ujedno oštro osuđuje biznismene. Umjetnik se ovim drugim htio pomiriti s komunističkim vlastima, koje su ga bile zabranile na deset godina.

Mogućnost tumačenja simbola iz *Priče o tome kako je moj gradić potonuo* kontekstom vremena biva očitom. Historizam upućuje na to da je tamno zelena mahovina nalik nekomu od dvaju totalitarizama, ako ne i dvama totalitarizmima. U tom bi obzoru mogle pomoći dvije enciklike koje su se pojavile godine 1937., znači godinu prije no što je Šopova pripovijetka prvi put objavljena. Mislim na *Mit brennender Sorge*, *S gorućom skrbi*, encikliku protiv nacizma, i na *Divini Redemptoris*, *Božanski Otkupitelj*, koja govori protiv komunizma. Prva je potpisana 14. ožujka, onda je prokrijumčarena u Njemačku i pročitana s propovjedaonica na Cvjetnicu, 21. ožujka. Druga je enciklika objavljena u međuvremenu, naime 19. ožujka. Naravno da usporednost objave ovih krucijalnih dokumenata također govori o tome što je Crkva mislila o sličnosti i pogibli dvaju totalitarizama.

Za istraživanje moguće Šopove uporabe, svjesne ili nesvjesne, bitni su i nadnevci hrvatskih izdanja. *Divini Redemptoris* objavljujvana je u *Katoličkom listu*, i to u nastavcima: 1. travnja br. 14., str. 161–164; 8. travnja. br. 15., str. 174–177; 15. travnja, br. 16., str. 185–186; 22. travnja, br. 17., str. 198–199; 29. travnja, br. 18., str. 209–212.

Enciklika *Mit brennender Sorge* objavljujvana je također u *Katoličkom listu* ovim redom:

6. svibnja, br. 19., str. 221–224; 13. svibnja, br. 20., str. 222–235; 20. svibnja, br. 21., str. 245–247; 27. svibnja, br. 22, str. 257–258.

Korisno je dodati da je 8. travnja u Katoličkom listu objavljena i okružnica nadbiskupa Alojzija Stepinca *O vojni pokore protiv bezbožnog ateizma*, s kojom motivi iz Šopove pripovijetke također pokazuju sličnosti.

Dokazi koji govore da su izvori određenih motiva u pripovijetki upravo dvije enciklike bivaju dvojbenima. Razlozi sumnji leže uglavnom u dvjema okolnostima. Prva govori da su i Šop i Pio XI. rabili isti polazni izvor, naime Bibliju. Stoga recimo nazočnost riječi spasitelj u Šopa ne dokazuje da je on preuzeo motiv upravo iz enciklike. Isto se odnosi na temeljnu pripovijest u kojoj pozitivna osoba nastoji spasiti svoj grad od smrtnog pogibla što se širi. U Bibliji Krist spašava svijet od pogibla grijeha. Dvije enciklike isto tako nastupaju želeći spasiti svijet od dviju pogibla koje ga upropaštavaju. Time su i surječja u enciklikama i u Šopovoj pripovijetki uvjetovani čitanjem Biblije, ali i stanjem u povijesnoj stvarnosti. Za encikliku je to sigurno, glede Šopa, nešto je manje jasno, ali nazočnost riječi spasitelj biva prilično jak dokaz. Cijeli Šopov opus također svjedoči o rečenomu, naime o tome da je Šop nadahnut kršćanskom vjerom i Biblijom.

Zanimljiva je svakako podudarnost biljnoga motiva u oznaci zla što se širi svijetom u enciklici *Mit brennender Sorge* te u Šopa. Papin tekst ima izvor ovoga motiva u prisposobi o kukolju iz Mateja 13,25. Šopova pogibao biva mahovina, a ne kukolj, ali ostaje činjenica biljnoga motiva koji je neprijateljski određen, a uskoro će prerasti u korov. Biblija poznaje čuda u kojima se pogibao za ljude naglo rasprostire zemljom ili vodom, a djeluje kao neumjerena raširba od prije poznatoga elementa. Mislim na skakavce, krv i žabe iz Izlaska. Vode potopa također bi mogle biti bliske ovom događaju. Međutim, nema širenja elemenata biljnoga podrijetla u razini koju prikazuje Izlazak s animalnim simbolima. Šopova mahovina nakon pljuska počinje se širiti u korov (18) i trnje (12). Oba su motiva ipak evanđeoski određena, također prisposobom iz Mateja o sjemenu: „Drugo, opet, pade u trnje, i trnje uzraste, te ga uguši“ (13,8). Mahovina zaborava također prerasta u trnje koje ustvari ubija.

Mislim da je teško dokazati kako je Šop čitao encikliku pa iz nje preuzeo motive jer je, kako je već rečeno, mogla djelovati situacija u kojoj su oba autora rabila Bibliju kao izvor.

Druga okolnost koja bi pobijala Šopovu uporabu enciklika upozorava na činjenicu da uglavnom nema sintagmi koje bi bile zajedničke, nego su podudarni motivi ograničeni na pojedine riječi. U ovome ipak djeluje jedna iznimka. En-

ciklika *S gorućom skrbi* piše kako „Samo površni duhovi mogu pasti u zabludu, da govore o nacionalnom Bogu“ (8). *Priča o tome kako je moj gradić potonuo* ima ove rečenice: „Hm, klimnuo sam zabrinuto glavom. Kakva zabluda! Kakva površnost! Pa oni će vas upropastiti.“ (9). Dvije iste riječi na usku prostoru još nisu dokaz da je Šop čitao encikliku. S druge strane, ako ju jest čitao, djeluje i mogućnost nesvjesne uporabe.

Usprkos ovim protudokazima nalazimo niz zajedničkih leksema i sličnih surječja tih leksema u Šopa i Pija XI. Sve što je rečeno za enciklike kao mogući izvor važi i za Stepinčevu okružnicu koju je izdao Crkvi u Hrvata, a glede pojave enciklike koja osuđuje komunizam.

Nema znači definitivnih dokaza da je Šop čitao i u svojoj književnosti rabio enciklike i Stepinčev komentar, ali prosuđujem kako je ipak moguće da to jest tako. Dva su teksta naime objavljena u *Katoličkom listu*, koji je Šop kao katolički određen pisac jamačno čitao.

Ovdje pruženi tabelarni prikazi sličnih motiva uračunali su samo one simbole koji imaju zajedničko surječje. Ono se sastoji u nazočnosti triju elemenata, od kojih je prvi smrtna pogibao, drugi djelatnost aktanta koji joj se suprotstavlja, a treći je predmet spasa. Kad govorimo o enciklikama, pogibli su dva totalitarizma, spašavatelj aktant je Crkva, katkad papa ili sâm Spasitelj, a predmet spasa je kršćanstvo i šire cijeli svijet. Glede Šopova teksta pogibao je mahovina zaborava, pozitivni aktant je pripovjedač, a predmet spasa je njegov gradić.

Najveći dio popisanih motiva odnosi se na iste lekseme koji se razlikuju tek u gramatičkim oblicima. U dvama ili trima primjerima imamo sinonimiju: mislim na pojmove poruge i očito podrugljiva smijeha. Ima i primjera bliskoznačnica: kad se govori o olujnom oblaku na jednoj i pljusku na drugoj strani, zatim o znanosti u enciklikama i učenjacima u pripovijetki, te o zapanjenosti na jednoj i preneraženosti na drugoj strani.

Riječ sjeme rabi se za oznaku nečega dobrog u crkvenim dokumentima, dok je suprotno tomu u Šopa ona označila negativnu mahovinu. Ipak je riječ o biljkama u obama slučajevima, a moguće je pretpostaviti da je i negativni kukolj o kojem govori Pio XI. na početku bio sjeme. Još je očitije da je i kukolj što ga spominje ciklika *S gorućom skrbi* isto tako biljka, kako je biljka i kobna mahovina iz Šopove umjetnine.

Drugi brojevi u zgradama nakon navoda govore da se motiv na određenoj stranici opetuje. Podebljane riječi nisu nazočne u izvornicima, nego sam ih uporabio zbog jasnoće.

<i>Divini Redemptoris</i>	<i>Priča o tome kako je moj gradić potonuo</i>
<p>Ova opasnost, kako ste već sigurno razumjeli, jest boljševički i bezbožni komunizam, koji ide za temeljitim prevratom socijalnoga poretka i rušenjem samih temelja kršćanske civilizacije. (7)</p> <p>Pred takovom opasnošću Crkva nije mogla šutjeti i nije šutjela. (8), (49)</p>	<p>...vi i ne znate da vam prijete smrtna opasnost! Vama i cijelom gradiću. (9)</p> <p>Odvojili su me od starca i povelj načelniku, da mu objasnim, u čemu je ta opasnost. (10)</p>
<p>Kasnije, naš drugi predšasnik, neumrle uspomene Leon XIII., u Enciklici „Quod Apostolici Muneris“ definirao ga je kao „rušilačku kugu, koja napada samu srž ljudskoga društva i vodi ga u propast“ (...) (8)</p>	<p>Kakva zabluda! Kakva površnost! Pa oni će vas upropastiti. Čovječe, vi i ne znate da vam prijete smrtna opasnost! (9)</p>
<p>(...) da bezbožni pokreti masa u vrijeme tehnicizma vuku podrijetlo iz one filozofije, koja je već stoljećima nastojala odijeliti život i znanost od vjere i crkve. (9)</p>	<p>To je sjeme jedne čudne biljke, kojoj je ime zabilježeno samo u jednoj prastarj knjizi znanja. (10)</p> <p>Izvolite čuti. Ono, što pada po vašem gradiću nije nikakova prašina i uvela trava, kako su vam rekli oni učenjaci.</p>
<p>Radi toga držimo, da nam je dužnost ponovno podići glas sa još svečanijim dokumentom...</p> <p>Nadamo se, da će odjek našega glasa doprijeti posvuda... (10)</p>	<p>– Ne čupaj mi bradu – začu se iz kore pisutljiv glas, a zatim zagrmi opet bubnjava, pa sve tiše dok sasvim ne usitni, kao da prati kratak i oštar hod vojske u prolazu. (16)</p> <p>To je naš gradski glasonoša...(16)</p>

<p>Ovim krivim načelima suprotstaviti ćemo svijetlu nauku Crkve i svojski ponovno i uporno preporučiti sredstva, kojima kršćanska civilizacija, jedina Civitas uistinu humana može biti spašena od ovoga đavolskoga biča i još više unaprijeđena za pravu dobrobit čovječanstva. (10)</p> <p>I kao što u slučaju, kada je domovina u opasnosti, sve ono što nije prijeko potrebno za zajedničku obranu spada u drugi red, tako i u našem slučaju, svaki drugi posao, pa kao bio lijep i dobar, mora ustupiti mjesto životnoj potrebi spasavanja samih temelja vjere i kršćanske civilizacije. (44)</p>	<p>Stani ti, o dobri putniče, koji si htio da nas spasiš! Stani naš nesuđeni spasitelju! 12</p>
<p>Božanskoga Spasitelja obećani dolazak zabilježen je na prvoj stranici povijesti čovječanstva (7)</p> <p>Čitavi narodi se nalaze u opasnosti, da zapadnu u barbarstvo strašnije od onoga, u kojemu je čamila većina čovječanstva prije dolaska Spasiteljeva. (7)</p> <p>(...) neka se sjete, da je Spasitelj svijeta dao primjer ne samo rada nego još i žrtve. (48)</p>	<p>Stani naš nesuđeni spasitelju! (12)</p>
<p>Božanskoga Spasitelja obećani dolazak zabilježen je na prvoj stranici čovječanstva. (7)</p>	<p>A što si ti opet došao? Da li bi htio ući u zamrli gradić? (13)</p> <p>A vratim li se ikada, doniet ću na uzdarje tebi i cijelom gradiću jednoga, mlada, rosna pietla...(19)</p>

<p>Biskupi i svećenici su gonjeni, osuđivani na prisilne radove, strijeljani i umoreni na nečovječne načine (...) (17)</p> <p>Komunistički bijes se ne zadovoljava ubijanjem biskupa i tisuća svećenika, redovnika i redovnica, tražeći upravo na poseban način one, koji su se što većom ljubavlju skrbili za radnike i siromahe (18)</p>	<p>Ta oborina što neprestano sipi strašna je i smrtonosna. (10)</p> <p>...vi i ne znate da vam prijeti smrtna opasnost! Vama i cijelom gradiću. (9)</p> <p>– Starče, ovo je groblje živih, ovo je užasno, jer je najgore živjeti, a već biti mrtav. (13)</p>
<p>Ali postoji još važniji i još uspješniji lijek protiv zla, o kojemu govorimo. To je zapovijed ljubavi. (34)</p>	<p>Kad sam ono prvi put dolazio, vuklo me je nešto drugo. Ljubav je to bila. (13)</p>
<p>Nije pravedno da radnik kao milostinju prima ono, što mu po pravdi pripada; niti je dozvoljen pokušaj pomoću malih darova u ime milosrđa, izmicati velikim dužnostima, koje nameće pravda. (36) (...)</p> <p>Zar nije žalosno, da je od Crkve priznato pravo vlasništva bilo toliko puta zlorabljeno, da bi se radniku uskratilo od pravedne plaće i njegovih socijalnih prava. (37)</p>	<p>– Pravedno si ga izgrdio – primijeti moj vodič, dok smo silazili niz stepenice. Cieloga svog života samo je razsipao i ni za koga nije mario. (15)</p>
<p>Ali, u ovoj borbi, koju vode tamne sile protiv same ideje o Božanstvu, nadamo se, da će borba biti hrabro poduprta ne samo od onih, koji se diče imenom Kristovim nego i od svih ljudi – a njih je golema većina na svijetu – koji još vjeruju u Boga i časte ga. (49)</p>	<p>Kad smo ušli, zazviždao je vjetar kroz razlupane prozore, vitlajući sve gušće nanose tamno zelenog praha. (14); (7)</p>

<p>...kad se vjera isključuje iz škole, iz odgoja, iz javnog života i kad se izvrgavaju ruglu predstavnici Crkve i njezini obredi? (52)</p>	<p>Netko bocnu magare čakljom u bok. Ono zareva, poskoči i pojuri strjelimice niz ulicu. Snažno sam ga uhvatio oko vrata da ne padnem. Za mnom se zaorio smieh. (11)</p>
<p>Alojzije Stepinac: <i>Okružnica o vojni pokore protiv bezbožnog ateizma</i></p>	<p><i>Priča o tome kako je moć gradić potonuo</i></p>
<p>Znademo, da će se ljudi koji su bez vjere nasmiјati na ove riječi: „jer reče luda u svom srcu – nema Boga“ (Ps 13,1). I Golijat se rugao Davidu koji je na njega izašao više vjerom u živog Boga nego li u svoju snagu. (173)</p>	<p>Netko bocnu magare čakljom u bok. Ono zareva, poskoči i pojuri strjelimice niz ulicu. Snažno sam ga uhvatio oko vrata da ne padnem. Za mnom se zaorio smieh. (11)</p> <p>Dosta si spavao u zapušenom gradiću i sladko se smijao, kad sam na magarcu proletio kroz ove ulice. (15)</p>
<p>Uzalud ćete sijati sjeme, jer će ga neprijatelj pojesti. (174)</p>	<p>To je sjeme jedne čudne biljke, kojoj je ime zabilježeno u jednoj prastaraj knjizi znanja. (10)</p>
<p>Jer to je za savjesne katoličke svećenike preslabi razlog. Niti su se bojali, niti će se bojati, ako ureba položiti živote za pravdu i istinu. (174)</p>	<p>– Pravedno si ga izgudio – primijeti moj vodič, dok smo silazili niz stepenice. Cieloga svog života samo je raziipao i ni za koga nije mario. (15)</p>
<p>Ali svako svećeničko srce steže se od pomisli zašto, koliko duša, otkupljenih dragocjenom krvlju Kristovom, juri u propast, zavedeni bezbožnim načelima još bezbožnije komunističke nauke. (174)</p>	<p>Kakva zabluda! Kakva površnost! Pa oni će vas upropastiti. Čovječe, vi i ne znate da vam prijete smrtna opasnost! (9)</p>

<i>O stanju katoličke crkve u njemačkom carstvu</i>	<i>Priča o tome kako je moj gradić potonuo</i>
Sa živom zabrinutosti i sveudilj većom zapanjenošću promatramo podugo vremena križni put Crkve, sve veću tjeskobu njenih vjernika u onoj zemlji i u onom narodu, komu je nekoć sveti Bonifacije donio svijetlu i radosnu vijest o Kristu i kraljevstvu Božjem (3) Nemamo veće brige , jače pastirske žalosti, nego kad čujemo: mnogi ostavljaju put istine. (4)	Hm, klimnuo sam zabrinuto glavom. Kakva zabluda, kakva površnost. Pa oni će vas upropastiti. Čovječe, vi i ne znate da vam prijete smrtna opasnost! Vama i cijelom gradiću. (9)
Sa živom zabrinutosti i sveudilj većom zapanjenošću promatramo podugo vremena križni put Crkve (...) (3)	Preneražen , spuštam se brzo niz puteljak koji je nekada vijugao do samih gradskih vrata. (12).
U brazde, u koje smo Mi nastojali posijati sjeme iskrenog mira, drugi su sipali – kao neprijatelj u Svetom Pismu (Mt.13,25.) – kukolj nepovjerenja, nesloge, mržnje, ozloglašivanja potajnog i javnoga, iz tisuću izvora i svim sredstvima načelnog neprijateljstva prema Kristu i njegovoj Crkvi. (5)	Dovoljan je samo jedan pljusak, pa da iz ovog sjemena , što sipi po vašim ulicama i domovima, bukne crno i žilavo korijenje i trnje, u koje ćete obrasti i vi i cijeli gradić. (10/11).
Unatoč svoj Našoj umjerenosti, koju smo pokazali ne iz proračunate zemaljske koristi ili pače od nedostojne slabosti, nego jedino iz volje, da možda zajedno s kukoljem ne iščupamo i koju dobru biljku ; (5)	To je sjeme jedne čudne biljke , kojoj je ime zabilježeno u jednoj prastaraj knjizi znanja. (10) – Aha, tako – dobaci on lieno i pospano. A gdje raste ta biljka i kako izgleda? (10)
Njima i samo njima, kao i njihovim zaštitnicima potajnim i očitima, ima se pripisati odgovornost, što se mjesto duge mira pokaza na obzorju Njemačke razorni olujni oblak vjerskih borba. (5)	Timario konje i palio fenjere na kolima, koja su odlazila u olujnu noć. (12) Dovoljan je samo jedan pljusak , pa da iz ovog sjemena, što sipi po vašim ulicama i domovima, bukne crno i žilavo korijenje i trnje, u koje ćete obrasti i vi i cijeli gradić. (10/11).

	<p>Ta oborina, što neprestano sipi, strašna je i smrtonosna. (10)</p> <p>Prošlo je već gotovo godina dana od onoga velikog pljuska, koji se krčazima izlio na moj gradić. Crno za nj slutim i nešto me k njemu vuče. (12)</p>
<p>Ali će morati sa čudnjem i s najdubljim nezadovoljstvom ustanoviti, kako je druga strana učinila svojim nepisanim pravilom, da ugovor izvraca, mimoilazi, nateže, najzad više ili manje javno povređuje. (5)</p>	<p>Idući tako začuden osjetim, da mi je šesir nešto otežčao. (8)</p> <p>To je sjeme jedne čudne biljke, kojoj je ime zabilježeno samo u jednoj prastaraj knjizi znanja. (8).</p>
<p>(...) vodila Nas je dužna briga da osiguramo slobodu za spasonosno djelovanje Crkve u Njemačkoj i za spasenje duša vama povjerenih (...) (4)</p> <p>Ali došlo se do one točke, gdje se radi o posljednjoj svrhi, o spasenju ili propasti, i gdje je stoga vjerniku put junačke jakosti jedini put spasenja. (15)</p>	<p>Stani ti, o dobri putniče, koji si htio da nas spasiš! Stani naš nesuđeni spasitelj! (12)</p>
<p>(...) imate dvostruko pravo na riječ istine i duševnog jačanja od Onoga, čijemu je prvom prethodniku Spasitelj upravio ove značajne riječi: „Ja se molim za tebe, da vjera tvoja ne prestane, i ti obrativši se utvrdi braću svoju.“ (Lc. 22,32) (6) (10)</p>	<p>Stani naš nesuđeni spasitelj! (12)</p>
<p>Promislite pažljivo, Časna Braćo, kako se sve više zlo upotrebljava u govoru i u pismu presveto Ime Božje kao besmislena etiketa za više ili manje samovoljni oblik čovječjega traženja i teženja. Djelujte među vašim vjernicima, da budno odbiju takovu zabludu, kako to zaslužuje. (7)</p>	

<p>Samo površni duhovi mogu pasti u zabludu, da govore o nacionalnom Bogu, o nacionalnoj vjeri, i da mahnitito kušaju zatvoriti u granice pojedinog naroda, u krvni tjesnac pojedine rase, Boga, Stvoritelja svijeta, Kralja i Zakonodavca svih naroda, pred čijom su veličinom narodi maleni kao kaplje u kablu vode (Is. 40,15). (8)</p>	<p>Kakva zabluda! Kakva površnost! Pa oni će vas upropastiti. Čovječe, vi i ne znate da vam prijete smrtna opasnost! (9)</p>
<p>Tko se drzne svetogrdno ne poznavajući bitnu razliku između Boga i stvora, Boga-čovjeka i čovjeka, staviti pored Krista ma kojeg smrtnika, pa bio on i najveći svih vremena, ili ga pače staviti nad Krista i protiv Krista, taj je mahnit prorok, koga strahovito pogađa riječ Svetog Pisma: „Onaj, što živi na nebesima, smije im se“ (Ps 2,4)</p>	<p>Mus-cus so-po-ri-fer – ponovim razgovietno, a načelnik nešto progunda i ljutito prebaci nogu preko noge. – Šta to znači? Šta znači to ludo ime? (10)</p>
<p>Božje poslanje Crkve, što ga vrši među ljudima po ljudima mora izvršivati, mora biti bolno potamnjeno čovječjim, kadšto odviše čovječjim, što od vremena do vremena opet niče kao kukolj posred pšenice kraljevstva Božjega. (12)</p> <p>Znamo da su mnogi, mnogi od vas za vjernost vjeri i Crkvi, za pripadanje vjerskim, u konkordatu zaštićenim društvima, morali i da moraju podnositi tamna vremena nepoznavanja, sumnjičenja, sramote, poricanja svoje domovinske vjernosti, mnoge štete u staleškom i društvenom životu. (22)</p>	<p>Kad smo ušli, zazviždao je vjetar kroz razlupane prozore, vitlajući sve gušće nanose tamno zelenog praha. (14); (7)</p>
<p>Ne vide ili neće da vide, kako, odstranjujući konfesionalnu obuku, to jest jasno i određeno kršćanstvo iz obuke i odgoja, sprečavajući suobličavanje društvenoga i javnog života, trče stazama duhovnog siromaštva i ćudorednog propadanja.</p>	<p>Kakva zabluda! Kakva površnost! Pa oni će vas upropastiti. Čovječe, vi i ne znate da vam prijete smrtna opasnost! (9)</p>

<p>Ako vam tko navijesti drugo evanđelje protiv onoga što primiste na koljenima pobožne majke, s usana vjernog oca, iz obuke odgojitelja vjerna svome Bogu i svojoj Crkvi „proklet da bude“ (Gal. 1,9)</p>	<p>Sve dublje tone ovo proketo mjesto, a mahovina po njemu buja. Mahovina zaborava, kako si nam ti ono nagoviestio. (11) To je zbilja žilav starkelja. A kada ga je počela hvatati i stezati ta prokleta kora? (16)</p>
<p>Sve one, koji svojim biskupima drže vjernost, što su je obećali, kad su bili zaređeni, sve one, koji su zbog vršenja svoje pastirske službe morali i moraju trpjeti muku i progonstvo – mnogi u tamničkim ćelijama i koncentracijskim logorima – ide zahvala i priznanje Oca kršćanstva. (25)</p>	<p>A nije me sprečavalo sam to. Nego i stara kivnja na moje stanovnike, koji su me uz grohotan smieh otjerali na magaretu iz grada. (12)</p>

Pozornost mora pobuditi riječ *Redemptoris* iz naslova enciklike koja je u srodstvu s riječju *redemptio*. Prema latinskomu rječniku, leksem *redemptio* znači 1) otkupljivanje, otkup (Divković, 1987, 900). U hrvatskom izdanju enciklike imamo međutim na početku „Božanskoga Spasitelja obećani dolazak“, a ne Božanskoga Otkupitelja. Šop rabi u svojoj pripovijetki za oznaku pripovjedača i glavnoga lika upravo riječ spasitelj.

9. *Priča o lakat-bradi i pedalj mužu*

Kako je rečeno, ova je pripovijetka objavljena godine 1939. u časopisu „XX. vek“, znači otprilike godinu dana nakon *Priče o tome kako je moj gradić potonuo*. Određenu bi važnost mogla imati činjenica da se u njoj spominje car, koji želi zadobiti novo kraljevstvo, znači da se želi širiti. Evo nekoliko rečenica prema tekstu iz *Tajanstvenih prela*:

„Ijo, ne kloni. Pokaži cijelom svijetu da si dostojan službe carskog vrtlara. Stvori, oživi mi opet čarobni cviet. Za njega ću dobiti najbogatiju kraljevinu. I tada će se napokon utažiti moja neugasiva žudnja za vlašću. Ijo, bit ćeš kralj! Upamti, dajem ti svoju carsku rieč.“ (31)

Godine 1939. bila je vrlo živa želja Trećega Reicha da se Kraljevina Jugoslavija priključi Trojnomu paktu. Teško je reći je li car iz Šopove pripovijetke prefiguracija diktatora Hitlera koji želi širiti svoje carstvo i koji žudi za sve više vlasti. Motivi iz dviju pripovijetki, one o palčiću Iju i one o borcu protiv mahovine, mogli bi se međusobno poduprijeti u ovakvom čitanju tekstova.

10. Metodičke mogućnosti

Protumačenom kakvoćom pripovijetka zaslužuje nazočnost u srednjoškolskim odgojno-obrazovnim osnovama. Najpogodniji bi bili prvi razred gdje bi se tumačile prozne vrste kraće od romana ili četvrti razred s književnošću XX. stoljeća. Postupci koje ovdje predlažem obuhvaćaju projektnu nastavu, metode analitičkoga i kritičkoga čitanja, zatim individualni i skupinski oblik nastave. Predložena su i dva metodička sustava, naime timski i integracijsko-korelacijski.

11. Čitanje i projektna nastava

„Čitanje ostaje jedan od temeljnih sadržaja nastave hrvatskoga jezika i u eri elektronskih medija koji su označili kraj gutenbergovske galaksije, kako to ističu zatočnici najplemenitije od svih civilizacija – civilizacije čitanja“ (Težak, 1996, 67). Šopova pripovijetka i posebno njezini dvojbeni intertekstualni izvori pružaju mogućnosti za logičko čitanje, „kojemu je cilj razumijevanje poruke“ (Težak, 1996, 68). Autor dalje govori o usmjerenom čitanju: „Ono može biti analitičko sa zadaćom da se raščlanjivanjem zapažaju, promatraju i vrednuju pojedinosti u tekstu ili kritičko sa zadaćom da se tvrdnje i pitanja u tekstu stavljaju pod prosudbeno povećalo, da im čitač suprotstavlja svoje tvrdnje i svoja pitanja.“ (Težak, 1996, 68).

Učitelj može učenike podijeliti u tri skupine, pa će prva čitati encikliku protiv nacizma, druga onu protiv komunizma, a treća Stepinčevu okružnicu. Svi će čitati i Šopov tekst. U svakoj je skupini moguće učenicima zadati individualne zadatke, pa će jedan tražiti motive spasitelja, drugi propasti, treći opasnosti, i tako dok svi učenici ne dobiju svoj posao. Moguće je učenike podijeliti i u parove.

Najprije će čitati na uobičajeni način, znači tekstove od početka do kraja, a tražit će zajedničke motive i lekseme, tj. motive koje sam istaknuo u svojim tablicama. Kako bi se učenicima olakšao posao, moguće je skenirati sva četiri teksta, pa ih onda čitati i okomito, naime tako što će se u tražilice upisati određene riječi. Još je bolje upisati početne dijelove riječi koje se mijenjaju zbog morfologije.

Nakon ovoga čitanja, učenici će zajednički napraviti tablice za usporedbu tekstova koje su čitali. Upute za ovaj posao valja obaviti u školi, a sâm posao učenici mogu činiti i doma.

Učenicima neće biti pokazana tablica iz ovoga teksta prije njihova posla. Nakon što naprave svoj prikaz, pokazat će im se ta tablica, pa mogu svoju

dopuniti obavijestima iz ovdje pružena pregleda. Elemente i rečenice koje nisu našli u svojem čitanju, nego su dopunjeni tablicom i članka, mogu označiti crveno. Jamačno će neki čitatelji uočiti i druge motivske sličnosti, što će biti potrebno pozorno raščlaniti i komentirati. Učenici će nakon toga prosuđivati o mogućnostima Šopove uporabe dviju enciklika i Stepinčeve okružnice.

Svaka će skupina nakon posla održati kratko izlaganje o rezultatima svojega istraživanja.

12. Timski sustav i integracijsko-korelacijski sustav

Nastavnik Hrvatskoga jezika može uz nastavnike koji predaju Povijest i Katolički vjeronauk organizirati nastavu u timskom sustavu. Pri poslu bi tri nastavnika korelirala i onda integrirala sadržaje koje nude Šopov tekst, dvije enciklike, okružnica i konačno povijesni kontekst. Nastavnik povijesti može sâm ukratko iznijeti osnovne podatke o pojavi dvaju totalitarizama u prvoj polovici XX. stoljeća, te prikazati njihova osnovna obilježja. Također može prikazati situaciju u Europi i posebno u ondašnjoj Hrvatskoj, točnije u Kraljevini Jugoslaviji kojoj je Hrvatska onda nažalost pripadala. Nastavnik koji predaje Katolički vjeronauk obrazložio bi teološke i socijalne poruke enciklika. Mogao bi prikazati ukratko i položaj katoličke crkve u Trećem Reichu, te položaj kršćanstva u Sovjetskom Savezu i komunističkim diktaturama u cjelini. Procijene li nastavnici da je bolje prepustiti više posla učenicima, mogu im pružiti upute o literaturi gdje se nalaze osnovni podatci. Tada bi učenici sami izlagali svoje spoznaje na satu. Naravno da je najbolje poslužiti se slikonizima, takozvanim *power point* prezentacijama.

13. Rasprava

Teza rasprave bila bi „Šop nije rabio informacije iz dviju enciklika objavljenih godine 1937. dok je pisao svoju *Priču o tome kako je moj gradić potonuo*“. Najbolje je uporabiti raspravu u formatu 3:3, pri kojoj će svaki učenik govoriti dvije minute. Nakon nastupa prvoga učenika, suprotna ekipa ima pravo kratkoga upita. Ostali učenici mogu djelovati kao porota koja će na kraju presuditi u dvama elementima. Prvi se sud odnosi na vještinu raspravljača, a drugi na stav porote o samom problemu. Rasprava koju bi vodila samo dva pripremljena učenika također bi mogla biti učinkovita. Naravno da i debatanti i porotnici moraju navoditi kao dokaze motive iz pripovijetke i enciklika. Pri tome je korisno donositi i podatke o stranicama jer to povećava uvjerljivost nastupa.

14. Eseji

Učenici mogu pisati eseje sa svojim interpretacijama Šopove umjetnine. Pri tome će povlačiti usporednice s poznatim Šopovim pjesmama, kakve su *Kuda bih vodio Isusa* i *Isus čita novine*. Mogu se također usredotočiti na ovdje izlaganu problematiku, naime intertekstualne izvore za pripovijetku.

15. Zaključak

Izneseni podatci uglavnom govore u prilog hipotezi prema kojoj se Šop poslužio motivima iz enciklika *S gorućom skrbi* i *Božanski Otkupitelj*. Sama vremenska podudarnost pojave triju tekstova u Hrvatskoj govori o potrebi ispitivanja sličnosti. Dokazi su nazočni već na razini lika antagonista, a dijelom i protagonista. Vrsta fantastike koja upada i ruši u negativnom smislu stari redak također biva djelatnom u smislu dokaza uporabe navedena izvora. Tabularni je prikaz potreban zbog preglednosti i iscrpnosti prikaza. Također su jaki dokazi koji govore o smrtnoj pogibli od totalitarnoga sustava u enciklikama i mahovine u Šopa. Podudarni motivi koji su razvidno popisani, opisani i prikazani imaju redovito i slično surjeđe borbe protiv zla. Ipak, nalazimo tek jedan dokaz na razini dvaju motiva u istoj rečenici. Stoga držim da hipoteza iz uvoda ne može biti nedvojbeno dokazana, ali vjerojatno jest točna. Sâm je postupak dokazivanja nesumnjivo protumačio pripovijetku i donio sustavnu i uvjerljivu interpretaciju.

Metodički dio povezan je s prethodnom analizom i usporedbom četiriju tekstova, naime dviju enciklika, okružnice i pripovijetke. Potreba tinskoga sustava s više nastavnika određena je biblijskim odnosno crkvenim izvorima i povijesnim okolnostima te jasno samom književnom umjetninom. Isto se odnosi na integracijsko-korelacijski sustav. Rasprava izgleda posebno dobrodošlošlom metodom zbog sukoba nazočna u enciklikama i u samoj pripovijetki, ali i zbog dokaza o uporabi enciklika kao izvora, koji jesu nazočni, ali nisu posve nedvojbeni.

Popis izvora i literature

Izvori

- Šop, Nikola (1938). Priča o tome kako je moj gradić potonuo. Beograd: *XX. Vek*, 1938., knj. I., maj, str. 24. – 30.
- Šop, Nikola (1943). *Tajanstvena prela*. Zagreb: Hrvatski izdavački bibliografski zavod.
- Šop, Nikola (1934). *Isus i moja sjena*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Šop, Nikola (1939). *Od ranih do kasnih pijetlova*. Beograd: Suvremenik srpske književne zadruge.
- Šop, Nikola (1957). *Kućice u svemiru i Svemirski pohodi*. Zagreb: Rad JAZU, Knjiga 313.
- Šop, Nikola (2003). *Knjiga vječne ljubavi*. Zagreb: Ceres.

Literatura

- Brooks, Cleanth (1965). *The Waste Land: Critique of the Myth*. Modern Poetry and the Tradition. New York: A Galaxy Book.
- Bulman, Colin (2007). *Creative Writing: A Guide and Glossary to Fiction Writing*. Cambridge, Ujedinjeno Kraljevstvo: Polity Press.
- Baldick, Chris (2001). *Oxford Concise Dictionary of Literary Terms*. Oxford: Oxford University Press.
- Biti, Vladimir (1997). *Pojmovnik suvremene književne teorije*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Divković, Mirko (1900, reprint 1987). *Latinsko-hrvatski rječnik*. Zagreb: Troškom i nakladom Kr. Hrvatsko-slavonsko-dalmatinske zemaljske vlade.
- Donat, Branimir (1997). Uz čitanje zaboravljenih priča Nikole Šopa. Nikola Šop: *Svete žene i svanuće na mom bunaru*. Zagreb: Dora Krupićeva (str. 223 – 235).
- Girard, René (1986): *The Scapegoat*. Baltimore: The Johns Hopkins University.
- Hawkes, David (1996). *Ideology*. London: Routledge.
- Mendlesohn, Farah (2008). *Rhetorics of Fantasy*. Middletown: Wesleyan University.
- Petzold, Dieter (1996). Fantastična književnost i srodni žanrovi. *Mogućnosti*, travanj-lipanj 1996, Broj 4-6 (str. 68–76)

- Pio XI. (1937). *Divini Redemptoris*. Sarajevo: Akademija Regina Apostolorum. (isto: *Katolički list* (1937). br. 14., str. 161 – 164; br. 15., str. 174 – 177; br. 16., str. 185 – 186; br. 17., str. 198 – 199; br. 18., str. 209 – 212.)
- Pio XI. (1937). *Mit brennender Sorge*. Sarajevo: Akademija „Regina Apostolorum“, Korošćeva 15 (isto: *Katolički list* (1937), br. 19., str. 221 – 224; br. 20., str. 222 – 235; br. 21., str. 245 – 247; br. 22, str. 257 – 258.
- Rosandić, Dragutin (2005). *Metodika književnoga obrazovanja*. Zagreb: Školska knjiga.
- Schwartzmantel, John (1998). *The Age of Ideology*. London: MacMillan.
- Slavić, Dean (2011). *Sveta knjiga i dva pjesnika*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Slavić, Dean (2011 b). *Peljar za tumače. Književnost u nastavi*. Zagreb: Profil.
- Stepinac, Alojzije (1937): Okružnica o vojni pokore protiv bezbožnog komunizma. *Katolički list* (1937), 15 (str. 173 – 174).
- Težak, Stjepko (1996): *Teorija i praksa nastave hrvatskoga jezika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Tomaševski, Boris (1998). *Teorija književnosti*. Zagreb: Matica hrvatska.

An Interpretation and a Methodological Approach to *The Story of How My Small Town Sunk* by Nikola Šop

Summary

The article discusses the short story by Nikola Šop *The Story of How My Small Town Sunk*, with regard to its bibliographical data, the protagonist and the antagonist, the nature of fantasy applied, the influence of the Pope's encyclicals, and the methodological, i.e. classroom possibilities. The central hypothesis claims that the 1937 encyclicals of Pope Pius XI – *Mit brennender Sorge* and *Divini Redemptoris* – were sources of motifs in Šop's short story. The hypothesis however could not be definitely corroborated, although most of the evidence points to its veracity.

Keywords: antagonist, protagonist, encyclical as a source text, methodological approaches.